

УДК 343.985

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.3.16>

ДО ПИТАННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ФАКТІВ САМОГУБСТВА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Несен О.О.,*кандидат медичних наук, доцент,**завідувач кафедри криміналістики**Навчально-наукового інституту права та психології**Національної академії внутрішніх справ*

ORCID: 0000-0001-9340-815X

e-mail: katynesen@gmail.com**Кравченко Н.В.,***викладач кафедри криміналістики**Навчально-наукового інституту права та психології**Національної академії внутрішніх справ*

ORCID: 0009-0000-9723-736X

e-mail: kravchenkonatalia999@gmail.com

Несен О.О., Кравченко Н.В. До питання досудового розслідування фактів самогубства військовослужбовців.

Вказується, досить складним є процес досудового розслідування самогубств військовослужбовців, вчинених під час перебування їх на службі. В таких випадках розслідування потребує використання не лише глибоких знань кримінального права, процесу та криміналістики, а й судової медицини, судової психіатрії та медичної психології. Наслідки скоєння самогубства військовослужбовцями під час виконання службових обов'язків є не лише правовими. Для родини загиблого ця подія тягне за собою соціальні наслідки, основне – відмова у наданні виплат, пов'язаних з його загибеллю. Відтак, саме ці кримінальні провадження викликають певний суспільний резонанс, численні звернення, скарги, клопотання та потребують особливої уваги від слідчого та судових експертів які беруть участь у досудовому розслідуванні. Отже, основною задачею слідчого є проведення повного, всебічного та об'єктивного дослідження обставин події та встановлення фактів, що передували події та призвели до неї. У вирішенні поставлених задач слідству допомагають судові експерти у галузі судової психіатрії, судової медицини, судові експерти-криміналісти зі знань балістики, хімії тощо. Саме розкриттю певних особливостей досудового розслідування самогубства військовослужбовців присвячено нашу статтю.

Наголошено на необхідності комплексного підходу до криміналістичної складової методики розслідування цього виду кримінального правопорушення: тактики проведення огляду, допиту потерпілих та свідків, слідчого експерименту, особливостях збору матеріалу для призначення посмертної психолого-психіатричної експертизи, встановлення істинних обставин події, підтвердження факту вчинення саме самогубства, відмежування його від умисного вбивства та доведення до самогубства.

Акцентовано на обов'язковості взаємодії правоохоронців, судових медиків та військового командування підрозділу, до якого належав загиблий, залучення Військової служби правопорядку для збору первинних матеріалів досудового розслідування.

Авторами аргументовано, що саме стратегічний підхід до документування кримінального правопорушення як очевидного умисного вбивства на початку розслідування, має стати ключем до вирішення питань подальшої аргументації зміни кримінально-правової кваліфікації та прийняття остаточного процесуального рішення.

Запропоновано ряд практичних порад, адаптованих для використання під час досудового розслідування.

Зроблено висновки про особливості призначення посмертної психіатричної експертизи у кримінальних провадженнях за фактами вчинення самогубства військовослужбовцями під час несення служби, тактики проведення інших слідчих дій. Виявлено схожість між досудовим розслідуванням кримінальних проваджень зазначеної категорії з кримінальними провадженнями за фактами самогубства поліцейських та працівників інших правоохоронних органів.

Ключові слова: самогубство, військовослужбовець, методика розслідування самогубства військовослужбовців, криміналістична методика, правовий режим воєнного стану, досудове розслідування, кримінальне провадження.

Nesen O.O., Kravchenko N.V. Regarding the pre-trial investigation of suicides committed by military personnel.

The pre-trial investigation into suicides committed by service members while on duty is an intricate and multifaceted process. Such investigations demand a comprehensive understanding not only of criminal law, procedure, and forensic science but also of forensic medicine, forensic psychiatry, and medical psychology. The implications of a service member's suicide extend well beyond legal ramifications. They profoundly affect the deceased's family, often resulting in the denial of payments related to the death. The nature of these investigations frequently generates significant public resonance, leading to a myriad of inquiries, complaints, and motions. This public interest necessitates meticulous attention from both investigators and forensic experts involved in the pre-trial process. The primary objective of the investigator is to conduct a thorough, comprehensive, and objective examination of the circumstances surrounding the incident, establishing the factual sequence of events that preceded and led to the event. To achieve this, investigators rely on the expertise of professionals from various disciplines, including forensic psychiatry, forensic medicine, and forensic ballistics and chemistry. This article aims to disclose certain peculiarities of the pre-trial investigation into military suicides.

It underscores the necessity for an integrated approach to the forensic component of the investigative methodology for this type of offense. This approach encompasses various investigative tactics, including crime scene examination, victims and witness interrogation, investigative experiments, and the careful collection of materials necessary for posthumous psychological and psychiatric evaluations. Special emphasis is placed on accurately determining the true circumstances of the incident, confirming the act as a suicide, and differentiating it from cases of intentional homicide or incitement to suicide.

The authors stress the importance of collaboration among law enforcement agencies, forensic medical examiners, and military command of the unit to which the deceased belonged. The integration of the Military Law Enforcement Service in gathering primary materials is deemed essential for a robust pre-trial investigation.

The discussion advocates for a strategic approach wherein initial documentation considers the incident as an apparent intentional homicide. This perspective provides a solid foundation for any subsequent reclassification of the case and informs the final procedural decisions.

Additionally, the article offers practical recommendations tailored for use during pre-trial investigations.

Insights are drawn regarding the nuances of appointing posthumous psychiatric evaluations in criminal cases related to service members' suicides and the tactics for conducting other investigative actions. The authors also note parallels between investigations of military suicides and those involving the suicides of police officers and other law enforcement personnel.

Key words: suicide, service member, military personnel, methodology for investigating military suicides, forensic methods, legal regime of martial law, pre-trial investigation, criminal proceedings.

Постановка проблеми. Зі слів Уповноваженої з питань захисту військовослужбовців і членів їх сімей, її команда працює над алгоритмом дій для ефективного розслідування самогубств в українській армії та попередження таких випадків [1]. Нею зауважено, що в основі цього алгоритму лежить методика відновлення людей після війська. Однак, питанню адаптації цивільних людей, призваних до війська внаслідок мобілізації, у виступі уваги не приділено. Проте, саме відсутність програми адаптації, примусова мобілізація та надто короткострокове, нерідко поверхнєве вивчення психоемоційного та сімейно-родинного стану особи, яка потрапляє у військо, у подальшому і може стати однією з передумов самовільного позбавлення життя військовим під час проходження ним служби. Саме ці фактори можуть стати початковими при формуванні потягу до самогубства.

У нашій роботі ми спробуємо поєднати передумови, мотиви та обставини, що є підставами самогубства, зосередившись на певних особливостях збирання доказів та підтвердження фактів, що сприяли вчиненню самогубства, відмежуванню їх від інших видів злочинів проти життя та здоров'я особи.

Метою дослідження є надання практичних порад у типових слідчих ситуаціях, з якими стикаються слідчі під час досудового розслідування фактів учинення самогубства військовослужбовцями під час проходження ними служби. Під час дослідження зазначено, які саме факти, за допомогою якої методики та яким шляхом мають бути перевірені слідчими, аби підтвердити гіпотезу про самогубство.

Стан опрацювання проблематики: питання самогубства військовослужбовців під час проходження ними служби опрацьовано правниками досить мало. Так, Давиденко С.В. [2, с. 24], досліджуючи доведення до самогубства, наголошує на труднощах доказування, серед яких визначає відсутність безпосередніх свідків, складність ідентифікації умислу особи потерпілого. Вважаємо, що ці висновки слід врахувати і під час дослідження самогубства військовослужбовців. В самогубстві може не бути конкретної особи, яка довела іншу до прийняття рішення про позбавлення життя,

проте натомість може бути комплекс обставин, які призвели до події. І всі ці обставини необхідно встановити, бо саме вони впливають на подальшу кримінально-правову кваліфікацію і прийняття остаточного рішення у провадженні.

Тищенко О.І. зазначає на необхідності призначення та проведення посмертної судово-психіатричної експертизи з метою оцінки версії щодо можливості особи вчинити самогубство [3, с. 298]. Проведення такої експертизи є обов'язковим при розслідуванні факту самогубства, бо може вказати на стан самогубці, який став підґрунтям для фатального вчинку.

Проте, питання дослідження самогубства опрацьовувались не лише правниками, а й дослідниками в галузі судової психіатрії та судової медицини.

Так, Чорним М.В. досліджено особистий та клініко-психопатологічний аспект завершених самогубств серед співробітників органів внутрішніх справ України [4, с. 298]. Не дивлячись на те, що роботу виконано понад двадцять років тому, результати досліджень є актуальними та вказують на те, що ситуації, досліджені вченим тоді та ситуації сьогодення є аналогічними, а особа самогубці – міліціонер відрізняється від поліцейського та військовослужбовця лише історико-часовим проміжком, маючи майже те ж саме професійне, оперативне та психологічне навантаження. Дослідник, цитуючи американського психоаналітика Карла Мінненгера, прихильника школи психоаналізу, вказав на три основні компоненти суїцидальної поведінки: бажання вбити; бажання бути вбитим; бажання вмерти. Цей підхід названо першою спробою психологічної класифікації суїцидентів на підставі мотивації поведінки та спрямованості людини [4, с. 11]. Саме в цій частині окреслено межі вбивства та суїциду, які актуальні натеper. Коли поліцейський чи військовослужбовець, будучи переважаною емоційно-стресовою складовою, що накопичилась під час активних бойових дій, перебуваючи у стовідсотковій зоні ризику, з заниженим через стрес та виснаження інстинктом самозбереження, маючи, як правило, стовідсоткове вигорання, бере до рук зброю, він може втратити почуття небезпеки та реальності, заподіявши собі смерть, бажаючи таким чином звільнитись від перенапруження, фізичного та психологічного виснаження, тяжких спогадів, пов'язаних з загибеллю друзів чи неможливістю самореалізуватись.

Аналогічні дослідження проведено вченими-лікарями Михайличенко Б.В. та Біляковим А.М. [5] та вказано на вплив воєнних дій як суспільно-стресовий фактор сприяння самогубств в цілому. Як зазначено дослідниками, під час бойових дій у період з 2014 по 2021, показник смертності від самогубств суттєво зменшився, порівняно з відносно благополучним періодом з 2005 по 2013 роки. Дослідники пов'язують це саме з національною стійкістю та отриманням мети у вигляді захисту вітчизни від ворога.

На підставі медичної, психіатричної та психологічної складової напрацювань практиків, створено методичні рекомендації, в яких викладено медичні заходи з попередження предсуїцидальних форм поведінки військовослужбовців в умовах воєнного конфлікту та після його завершення, розроблені спільно Міністерством оборони України, Українською військово-медичною академією, Центральним військово-медичним управлінням Збройних сил України [6] (далі – методичні рекомендації). У цих методичних рекомендаціях викладено медичні, психофізіологічні та організаційні заходи діагностики та профілактики розвитку предсуїцидальних форм поведінки військовослужбовців, які враховують вітчизняний та закордонний досвід країн НАТО (Stanag 2564, AMedP-8.6; Stanag 2569, AMedP-69), а також напрацювання суїцидологів Канади та США (The American psychiatric publishing textbook of suicide assessment and management, 2012; Report of the Canadian Forces Expert Panel on Suicide Prevention, 2010). Саме їх запропоновано для використання у практичній роботі лікарів військової та госпітальної ланок медичної служби збройних сил, психофізіологів, психологів, а також командирів підрозділів ЗС України.

Виклад основного матеріалу. Методика проведення досудового розслідування самогубств військовослужбовців мало чим відрізняється від методики проведення досудового розслідування умисних вбивств в цілому. Первинна правова кваліфікація під час внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) [7] відбувається за статтею 115 КК України (умисне вбивство) і, найчастіше, з додатковою відміткою «очевидне умисне вбивство». На подальших етапах досудового розслідування слідчий має провести всі невідкладні і необхідні слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії, аби встановити об'єктивні обставини події, від чого й залежить доля зміни додаткової відмітки до правової кваліфікації та прийняття остаточного рішення.

Проведення досудового розслідування у кримінальних провадженнях за фактами самогубства військовослужбовців є не лише складним процесуально і тактично, а й досить важким морально, адже слідчому і прокурорам приходиться безпосередньо спілкуватись з рідними загиблого, які можуть не визнавати об'єктивних результатів досудового розслідування. Нерідко таке спілкування є конфліктним, а причинами такого конфлікту може бути соціальна складова, коли рідні загиблого позбавляються виплат після його загибелі, адже така загибель, відповідно до висновку службо-

вого розслідування, не буде пов'язана з проходженням служби, бойовими діями чи вчиненням кримінального правопорушення стосовно загиблого. Крім того, особа, яка вчинила самогубство, на момент цієї події може перебувати у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, що виключає можливість застосування норми про призначення матеріальної виплати у випадку загибелі військовослужбовця. Таким чином, у досудового розслідування виникає ряд додаткових аспектів, необхідних для встановлення та об'єктивного доведення.

Відслідковуючи ситуацію з самогубствами військовослужбовців, вчиненими в умовах бойових дій, на прикладі Головного управління Національної поліції в Луганській області, можна зробити висновок, що після початку так званої Антитерористичної операції з 14 квітня 2014 року, а по суті – війни за Незалежність України [8], випадки суїцидів серед військовослужбовців почались лише з березня 2015 року, після охолодження гарячої фази бойових дій. Основними причинами самогубств стали конфлікти у сфері службової діяльності, сімейні проблемами і складність адаптації до несення монотонної служби. Можна зробити висновок, що саме завершення активної фази війни вивільнило час для перегляду власної психоемоційної ситуації військовослужбовців, загострення особистих сімейних ситуацій на тлі очікування з зони бойових дій, моделювання та провокування ситуацій особистої недовіри, невірності у шлюбі, інших побутових негараздів тощо. Як зазначено у вступі до методичних рекомендацій [6] «в структурі безповоротних втрат військовослужбовців в зоні АТО та після повернення зі Сходу країни самогубство стало займати значиме місце. За даними Міністерства оборони з березня 2014 року по січень 2016 року, в Збройних Силах України мало місце 212 випадків самогубств, що складає 7,2% у структурі безповоротних втрат. Крім того, все більше учасників бойових дій схильні до самогубств. Як правило, рівень самогубств у армії в два рази перевищує середньо-популяційний рівень. Серед солдатів строкової служби 70% самогубств випадає на перший рік служби, особливо серед осіб з вищою освітою. Кожна п'ята загибель в армії – добровільний вихід із життя».

Під час аналізу 98 фактів самогубства військовослужбовців, учинених протягом 2015-2017 років, виявлено наявність гендерних, вікових і сезонних особливостей, а також вплив психологічного травмування на здійснення завершених суїцидів [9, с. 48]. Так, з 98 осіб, що вчинили самогубство, 97 були чоловіки і лише 1 – жінка. Дві третини завершених суїцидів було вчинено на території активних бойових дій – у Луганській та Донецькій областях і всі вони мають відповідний характер ушкоджень – вчинені з застосуванням особистої табельної стрілецької зброї (автомат чи пістолет). Суттєво, що до військовослужбовців також віднесено і двох поліцейських, що несли службу в зоні відповідальності тих же областей і здійснювали повноваження по відсічі та стримуванню збройної агресії Росії [9, с. 49].

Наразі виокремлено основні причини суїцидальної поведінки військовослужбовців у збройних силах України, серед яких:

- особистісні психологічні особливості військовослужбовця;
- перебування у ситуації конфлікту суїцидогенного характеру;
- схильність до неадекватних ситуаційних реакцій в умовах конфлікту. А сама поведінка самогубці є актуальною етичною, моральною, соціальною та медичною проблемою.

В методичних рекомендаціях [6] окреслено медичні фактори суїцидального ризику, серед яких виокремлено:

- психічну патологію (шизофренію, розлад особистості, емоційно-нестійкий розлад особистості, інші розлади), що є серйозним фактором ризику суїциду, бо згідно результатів дослідження Всесвітньої організації охорони здоров'я (2002) в більшості випадків, стан людини на момент суїциду відповідає критеріям діагнозу якогось психічного розладу, а особливістю суїцидальних спроб військовослужбовців є те, що контингент, який вчинив самогубства складають переважно особи, які не мають явних симптомів психічної патології в період до служби в армії і поза моментом суїцидальних дій. У військовослужбовців строкової служби з розладами особистості при дії психогенних і конституційних чинників розвивається декомпенсація (невротична, афективна), що збільшує суїцидальний ризик. Однак, за даними ретроспективних досліджень, на момент самогубства у частини військовослужбовців відзначалися ознаки невротичних розладів (розлади адаптації) або афективних порушень (депресія), або залежності від психо-активних речовин (ПАР), в основному від алкоголю;

- помірний або важкий депресивний епізод, який передує 45-70% суїцидів;
- розлад адаптації, коли людина зі звичайного побуту та способу життя потрапляє у нехарактерний для звичаєвої життєвої ситуації стан агресії та війни, відчуває постійний ризик настання смерті;
- синдром залежності від алкоголю, який частіше притаманний чоловікам після 40 років з імпульсивною поведінкою;
- синдром залежності від опіатів чи психотропних препаратів (речовин) тощо.

Тож, на підставі вищевикладеного, слідчий має встановити всі фактори, що є предиктом суїциду, бо часто ним є не діагноз, а клінічний стан військовослужбовця, психопатологічний синдром, що реєструється на момент події.

Вищевикладене і є підґрунтям для обов'язкового призначення посмертної комплексної психолого-психіатричної експертизи.

Комплексна судова психолого-психіатрична експертиза є типовим прикладом об'єднання знань різних наук про людину – медицини та психології. Всередині цих наукових дисциплін можна виділити більш вузькі суміжні – психіатрію та медичну психологію. Саме вона може відповісти на основне питання про психологічний стан чи короткостроковий розлад психіки, який міг передувати самогубству військовослужбовця, розкрити причини таким діям.

Перед винесенням відповідної постанови слідчий чи прокурор (процесуальний керівник у кримінальному провадженні), мають з'ясувати багато питань та провести певний спектр слідчих (розшукових) дій, одночасно встановлюючи обставини події та збираючи характеризуючі документи. Насамперед, слід з'ясувати обставини потрапляння особи у військо та результати проходження нею медичної комісії під час оформлення на службу. Далі – слід встановити осіб, які становлять найближче коло спілкування та допитати їх. Це можуть бути члени сім'ї загиблого, особи, що проживали з ним однією сім'єю у фактично шлюбних стосунках, близькі друзі тощо. Від початку документування необхідно провести огляд мобільного терміналу загиблого, з'ясувати останніх абонентів, з якими він спілкувався чи листувався. Саме огляд телефону і вмісту кореспонденції може стати відправною точкою побудови основної версії у досудовому розслідуванні, майже у всіх випадках. Адже у зазначених даних можуть міститись елементи або факти, що сприяли прийняттю рішення про самогубство. Виходячи зі списку абонентів спілкування можна також визначити тих, кого варто допитати свідками.

Побудувати допит свідків з числа оточення загиблого слід за особливою схемою. По перше, такий допит краще вести у формі процесуального інтерв'ю [10], що за своєю методикою суттєво понижує градус напруження проведення чи не надважливої слідчої дії. Під час допиту необхідно захопити не лише період, який передував події самогубства, а й події, що відбулись набагато раніше. Це потрібно, аби з'ясувати які саме зміни відбувались у психоемоційному стані людини і що на це впливало: особлива обстановка війни як незвичайний психоемоційний стан з елементами потенційного посттравматичного стресового розладу, побутові негаразди, хвороба тощо, що могли стати причиною тимчасового психічного розладу, що сприяв прийняттю рішення про самостійне позбавлення життя. Під час допиту слід також виявити певні особистісні моменти, як от відчуття самооцінки, впевненості в своїй ситуації і досягненнях, можливість звернутись за порадою, комунікабельність. Торкаючись теми сім'ї варто звернути увагу на те, якими були в ній стосунки насправді, чи мала місце підтримка, чи були вони відданими і теплими. На прикладах зауважимо, що під час опрацювання цього питання свідки можуть дати показання про позитивні взаємовідносини, проте кількість вхідних-вихідних дзвінків між зазначеними абонентами може бути мінімальною, вони можуть бути нечастими та нетривалими, а листування – провокативним та конфліктним, що підтвердить фактичне надання завідомо неправдивих свідчень допитуваною особою та свідчитиме про незадовільність сімейних стосунків.

Дуже важливими є і соціальні фактори, серед яких стосунки з друзями, колегами, підтримка з боку значущих людей, керівництва, наявність «тверезого» оточення, соціальна інтеграція, робота, спорт, особливі особисті інтереси. Бо саме таке оточення могло виявити предсудіцидальний стан військовослужбовця і спрацювати «особистим психологом», виявивши не лише підтримку, а й попередивши вчинення особою самогубства.

Значними ризиками щодо вчинення самогубства є тригери соціальної поведінки, серед яких втрати, зради, розлучення, конфлікти, фінансові проблеми, залякування, жорстокість, негативні травмуючі події, загострення хвороби, вдавана безвихідь, неможливість самостійно вирішити ту чи іншу проблему.

Не є «гальмівним» елементом і схильність до вживання алкоголю, психоактивних речовин, порушення сну тощо.

Ще раз наголосимо, що розслідуючи потенційне самогубство як умисне вбивство необхідно встановити повну картину події, її хронометраж; встановити свідків та всі можливі обставини. Слід виявити, вилучити і дослідити всі речові докази, обов'язково відпрацювати питання щодо перебування особи у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння шляхом відібрання біологічних зразків крові та сечі.

Не останню роль зіграє і проведення слідчого експерименту, з метою встановлення взаєморозташування дульного зрізу каналу ствола та частини тіла, що прийняла кулю. Тактико-технічна характеристика зброї у поєднанні з антропометричними даними загиблого, взаєморозташування дульного каналу ствола та потерпілого, стан рани та навколо неї, що вказує на дальність пострілу, в комплексі можуть відповісти на багато питань, в тому числі й чи мало місце самогубство чи інсценування, а відтак – умисне вбивство. Всі ці дані потрібні для призначення комплексної балістичної та судово-медичної експертизи.

Під час огляду місця події слідчому слід звернути увагу на номерні деталі зброї, з якої вчинено постріл. Якщо зброя не є закріпленою за потерпілим – слід з'ясувати кому вона належала і як потрапила до нього.

До матеріалів досудового розслідування слід долучити повний висновок службового розслідування з супровідними документами та додатками, проведений військовою частиною на підставі наказу Міністерства оборони України [11].

Це далеко не повний перелік практичних рекомендацій, на які слід звернути увагу слідчому під час досудового розслідування, аби встановити істину у справі.

Висновки. На підставі викладеного, ще раз зауважимо, що саме правильна організація досудового розслідування, тактично вірно сплановане проведення огляду, в тому числі й огляду місця події, предметів (зброї, мобільного терміналу з вмістом кореспонденції, особистих речей загиблого тощо), допиту свідків, слідчого експерименту та призначення посмертної психіатричної експертизи є основними акцентами на які слід звернути увагу слідчому під час проведення досудового розслідування за фактами вчинення самогубства військовослужбовців під час несення ними служби. Не слід розмежовувати методикку проведення досудового розслідування умисного вбивства та самогубства, розділяючи потерпілих військовослужбовців та поліцейських під час несення ними служби.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Решетилова: Самогубств в українській армії ставатиме дедалі більше. Медійна ініціатива за права людини. 02.09.2025 URL: <https://mipl.org.ua/reshetylova-samogubstv-v-ukrayinskyj-armiyi-stavatyme-dedali-bilshe/> (дата звернення 20.12.2025).
2. Брянкін А.С., Давиденко С.В. Проблемні аспекти кримінального провадження щодо доведення особи до самогубства. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 3 ч.3. С. 24–29. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.03.3.3.
3. Тищенко О.І. Посмертна судово-психіатрична експертиза у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія Право. 2023. № 78, частина 2. С. 298–303. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.2.47>.
4. Чорний М.В. Особистісний та клініко-психопатологічний аспекти завершених самогубств серед співробітників органів внутрішніх справ України та їх профілактика: дис. канд. мед. наук: 14.01.16 – психіатрія. Київ, 2004. 189 с. URL: <https://library.navs.edu.ua/poshuk-po-biblioteci.html>.
5. Михайличенко Б.В., Біляков А.М. Вплив військових подій як суспільно стресового фактору на показник смертності від самогубств. *Клінічна та профілактична медицина*. 2024. Т. 3. С. 107–113. DOI: <https://doi.org/10.31612/2616-4868.3.2024.13>.
6. Медичні заходи з попередження пресуїцидальних форм поведінки військовослужбовців в умовах воєнного конфлікту та після його завершення. Київ: «Центр учбової літератури», 2023. 60 с. URL: <https://sprotyvg7.com.ua/wp-content/uploads/2023/03/97-1.pdf>.
7. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення. Наказ Офісу Генерального прокурора від 30.06.2020 № 298. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#top> (дата звернення 21.12.2025).
8. Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу. *Закон України* від 21.08.2025 № 4579-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4579-20/ed20250821#n18> (дата звернення 25.12.2025).
9. Древіцька О.О., Буцька Л.В., Сиропятов О.Г., Калантай І.М., Горшков О.О., Самойленко А.М. Аналіз даних про завершені суїциди у військовослужбовців і рекомендації щодо їх профілактики. *Терапевтика*. 2022. Т. 3. № 1. С. 48–54. DOI: <https://doi.org/10.31793/2709-7404.2022.3-1.48>.
10. Стандарти процесуального інтерв'ю. JustTalk. URL: <https://justtalk.com.ua/post/standarti-protseusualnogo-intervyu> (дата звернення 28.12.2025).
11. Про затвердження Інструкції з організації обліку особового складу в системі Міністерства оборони України. Наказ Міністерства оборони України від 19.09.2022 № 280 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1407-22#Text> (дата звернення 29.12.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 30.12.2025
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 26.01.2026
Дата публікації: 2.02.2026